

Inbreng verslag van een schriftelijk overleg

Binnen de vaste commissie voor Economische Zaken hebben de onderstaande fracties de behoefte vragen en opmerkingen voor te leggen aan de Staatssecretaris van Economische Zaken over het ontwerpbesluit, houdende wijziging van het Besluit houders van dieren in verband met het verbod op deelname met zoogdieren behorende tot wilde diersoorten aan circussen en andere tentoonstellingen en op vervoer van die dieren ten behoeve daarvan (Kamerstuk 28 286, nr. 775).

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Vermeij

Adjunct-griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,
De Vos

Inhoudsopgave

I	Vragen en opmerkingen vanuit de fracties	2
	Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie	2
	Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie	2
	Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie	3
	Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie	4
	Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie	6
	Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie	7
	Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-fractie	7
	Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie	8
II	Antwoord / Reactie van de Staatssecretaris	10
III	Volledige agenda	10

I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van het ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen en zijn tevreden dat er vervolg wordt gegeven aan het regeerakkoord. Deze leden hebben hierbij nog enkele vragen.

De leden van de VVD-fractie lezen dat voor dieren die op het moment van inwerkingtreding van de Regeling houders van dieren al worden gehouden een overgangsregime van toepassing zal zijn. Kan de Staatssecretaris een gedetailleerde uitleg geven met betrekking tot de uitwerking van dit overgangsregime? En kan de Staatssecretaris aangeven in hoeverre het voor de circussen haalbaar is om de ingangsdatum van het verbod op 15 september 2015 in te laten gaan? Dit in verband met de seizoensplanning van de circusacts.

De leden van de VVD-fractie lezen dat het verbod op wilde dieren in een circus op 15 september 2015 zal ingaan. Verschillende instanties zoals Wilde Dieren de Tent Uit en Stichting AAP hebben aangegeven te willen ondersteunen in de permanente opvang van de wilde zoogdieren. Wat zijn de verwachtingen van de Staatssecretaris ten aanzien van de wilde dieren die nu nog in het circus gehouden worden en per 15 september 2015 daar niet meer gehouden mogen worden?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie

De leden van de PvdA-fractie hebben met grote instemming kennisgenomen van het ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen. Deze leden zijn al langer tegenstander van het gebruik van wilde dieren in circussen en zijn tevreden dat de Staatssecretaris het initiatief neemt om hetgeen in het regeerakkoord is afgesproken uit te voeren. Zij hebben een aantal vragen en opmerkingen waar ze de Staatssecretaris verzoeken op in te gaan.

De leden van de PvdA-fractie vinden het van het grootste belang dat voor de wilde dieren in de Nederlandse circussen adequate opvang wordt geregeld. Deze leden vragen daarom aan de Staatssecretaris welke opvang voor deze dieren geregeld is. Indien deze opvang nog niet geregeld is willen zij graag van de Staatssecretaris weten op welke termijn

deze opvang wordt geregeld en door welke organisatie. De leden van de PvdA-fractie vragen de Staatssecretaris of zij alles wil doen om te voorkomen dat deze dieren in een niet-adequate opvang terechtkomen of, erger nog, worden afgemaakt. Deze leden zijn ook benieuwd hoe de Staatssecretaris zal voorkomen dat de wilde dieren in de Nederlandse circussen naar circussen in het buitenland verdwijnen. Daarnaast zijn zij eveneens benieuwd hoe de Staatssecretaris wil voorkomen dat de circussen zich samen met de wilde dieren naar het buitenland verplaatsen.

Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie

De leden van de SP-fractie hebben kennisgenomen van het ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen. Deze leden vonden dat Nederland door een gebrek aan regulering het afvalputje van Europa dreigde te worden en achtten een vorm van regulering noodzakelijk.

De leden van de SP-fractie zijn niet ten principale tegen wilde dieren in het circus maar zij vinden dat (circus)dieren op een natuurlijke manier gehouden moeten worden en natuurlijk gedrag moeten kunnen vertonen. In de circusomgeving is dit voor veel wilde dieren in de praktijk niet te realiseren. Om deze reden zijn deze leden voorstander van een positieflijst op basis van wetenschappelijke criteria voor wilde dieren in een circus. Tamme dieren in het circus zoals honden en paarden kunnen wel degelijk op een verantwoorde manier, aldus de leden van de SP-fractie. Voor wilde dieren moet voor de positieflijst wetenschappelijk aangetoond kunnen worden dat ze verantwoord gehouden kunnen worden in een circusomgeving met behoud van natuurlijk gedrag. Veel dieren vallen hierdoor af, waaronder olifanten en grote roofdieren zoals leeuwen en tijgers. Voorts zijn deze leden van mening dat er strenge welzijnseisen moeten komen voor (onder andere) hokgrootte en vervoer voor circusdieren. Hoewel vanuit een andere aanvliegroute, kunnen zij zich in hoofdlijnen vinden in het voorgestelde ontwerpbesluit. Wel hebben zij nog enkele kritische vragen.

De leden van de SP-fractie willen graag weten wat er gebeurt met circusdieren die voorheen in Nederland optraden en na ingang van het ontwerpbesluit verboden zijn. Hoe heeft de Staatssecretaris opvang van ex-circusdieren geregeld? Wordt er overleg gevoerd met de in Nederland gevestigde circussen over de opvang van de circusdieren? Zo nee, is de Staatssecretaris bereid om een overleg te initiëren met de circussen over de opvang van de circusdieren?

Is de Staatssecretaris bereid om bindende houdvoorschriften over (onder andere) hokgrootte en vervoer op te stellen voor circusdieren die nog wel in het circus blijven optreden? Kan de Staatssecretaris aangeven welke regelgeving al van toepassing is betreffende dierenwelzijn van circusdieren en hoe hierop gecontroleerd en gehandhaafd wordt? Wil zij ingaan op het voorbeeld van de kameel: wordt in de huidige regelgeving geregeld dat deze circusdieren voldoende bewegingsvrijheid en een hok dat groot genoeg is krijgen? Zo nee, wat gaat de Staatssecretaris doen om dit te bewerkstelligen? Kan de Staatssecretaris aangeven hoe in de praktijk waterdieren als eenden toegang tot water wordt verschaft en of hier regelgeving over bestaat? Welke dierenwelzijnsvoorschriften bestaan er betreffende het houden van roofvogels bij roofvogelshows?

De leden van de SP-fractie vragen of de Staatssecretaris bereid is om houdvoorschriften op te stellen voor diertuindieren. Sommige diertuindieren worden op een goede manier gehouden waarbij de

dieren genoeg bewegingsvrijheid hebben en in afdoende mate natuurlijk gedrag kunnen vertonen, maar anderen – vooral die in kleiner behuise diertuinen – hebben minder bewegingsvrijheid en niet genoeg ruimte voor natuurlijk gedrag. Deze leden zien ruimte voor verbetering en een opdracht aan de Staatssecretaris om dit te bewerkstelligen. Welke verbetertrajecten lopen er momenteel in diertuinen? Hoe staat het met de uitwisseling van «best practices» waar in de periode van 2007–2010 mee is begonnen? Welke concrete verbeteringen zijn hieruit voortgekomen? Welke overleggen zijn er hierover vanuit het ministerie met diertuinen?

De leden van de SP-fractie vragen wat in de visie van de Staatssecretaris de verhouding is tussen de positieflijst en het verbod op wilde dieren in het circus. Kan de Staatssecretaris aangeven hoe de lijsten in de praktijk naast elkaar functioneren? Zijn er bijvoorbeeld wilde dieren die in de praktijk in circussen gebruikt worden maar nu verboden worden, die op de positieflijst of op de paarse lijst staan? Zo ja, hoe wordt hiermee omgegaan?

Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie

De leden van de CDA-fractie hebben kennisgenomen van het ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen. Hierover hebben deze leden nog vragen.

De leden van de CDA-fractie staan kritisch ten opzichte van de juridische houdbaarheid van het voorliggende ontwerpbesluit. Om die reden zouden deze leden de Staatssecretaris willen verzoeken om een eventueel gewijzigd ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen samen met het advies van de Raad van State naar de Kamer te sturen voordat deze wordt gepubliceerd in de Staatscourant.

De leden van de CDA-fractie pleitten er voor dat er Europese dierenwelzijnsregels komen die van toepassing zijn op circussen. Circussen trekken over grenzen en daarom is een Europees kader wenselijk. Deze reizende gezelschappen moet het redelijkerwijs in de ogen van deze leden niet onmogelijk gemaakt worden om hun brood te verdienen. De Europese Unie heeft in begin 2006 aangegeven te komen tot Europese regelgeving voor het houden en laten optreden van dieren in circussen per diersoort. Kan de Staatssecretaris aangeven wanneer Europese regelgeving verwacht kan worden? De leden van de CDA-fractie zijn met name een voorstander van Europese regelgeving voor dieren in het circus, omdat het dierenwelzijn in een aantal lidstaten daardoor naar het Nederlandse niveau gebracht kan worden en dus duidelijk zal verbeteren. Dat is winst voor het welzijn van circusedieren in de gehele Europese Unie. Heeft de Staatssecretaris deze Europese beleidsroute overwogen? Zo nee, waarom niet? Deze leden vragen de Staatssecretaris welke stappen zij heeft gezet om Europese dierenwelzijnsregels voor circusedieren te bepleiten? Welke stappen heeft zij gezet om een verbod op het gebruiken in circussen van in het wild gevangen dieren Europees te realiseren? Wordt de verantwoordelijkheid voor het welzijn van circusedieren, met het voorliggende voorstel, niet verlegd naar het buitenland?

Ten algemene, vragen de leden van de CDA-fractie aan de Staatssecretaris om toe te lichten wat en of er verschillen zijn tussen gedomesticeerde zoogdieren, zoogdieren die geboren zijn als gehouden dieren, en dieren die gevangen zijn in het wild. Waarom maakt de Staatssecretaris geen onderscheid in haar verbod tussen deze verschillende groepen dieren? Waarom is er niet voor gekozen om een uitzondering te maken op het verbod voor in gevangenschap geboren dieren? En om welke reden is

bijvoorbeeld de Indische olifant volgens de Staatssecretaris geen gedomesticeerd zoogdier. In paragraaf 2.2 wordt verwezen naar een maatschappelijke discussie. Welke omvang moet een maatschappelijke organisatie in de ogen van de Staatssecretaris hebben om aangemerkt te worden als uiting van een maatschappelijke discussie?

De leden van de CDA-fractie hebben vernomen dat vooraf aan het naar buiten brengen van het voorliggende ontwerpbesluit de laatste keer dat er contact was met de Organisatie van de Nederlandse Vereniging van Circusondernemingen (NVCO) mei 2013 was. Kan de Staatssecretaris dit bevestigen? Waarom zijn de circussen in het geheel niet betrokken bij het verbod dat hun broodwinning raakt? Heeft de NVCO de kans gekregen een schriftelijke reactie te geven op het voorliggende voorstel? Zo nee, waarom niet?

Deze leden stellen vast dat de aanbevelingen van Wageningen Universiteit in haar rapport «Welzijn van dieren in reizende circussen in Nederland» van maart 2009 niet worden opgevolgd. Waarom heeft de Staatssecretaris er niet voor gekozen om door middel van wettelijke regelgeving minimumeisen te stellen aan het houden en gebruiken van dieren in circussen, zo vragen deze leden. Voor sommige dieren die een grote symbolische waarde hebben voor het circus, met name voor de leeuw en de olifant, zouden minimumeisen die strikt gehandhaafd worden zeer te prefereren zijn. Heeft de Staatssecretaris deze optie overwogen? Zo nee, waarom niet? Zijn er toch mogelijkheden om deze dieren onder strikte voorwaarden, bijvoorbeeld door gezamenlijke afspraken van circussen met de overheid, het vertonen en reizen met deze dieren in circussen toe te staan?

Op basis van welke criteria worden sommige zoogdieren niet toegelaten en andere wel? Is er een beoordeling geweest van diersoorten? Zo ja, zou de Kamer hiervan kennis mogen nemen? Zo nee, waarom niet? En op welke wijze is bepaald welke dieren wel in de tent mogen optreden en welke niet? In hoeverre is adaptief gedrag van dieren meegenomen in onderzoeken naar natuurlijk gedrag? Beschikt de Staatssecretaris over empirisch bewijs uit onderzoeken waarin het lijden van circusdieren is gedocumenteerd? Zo ja, zou de Staatssecretaris deze informatie willen delen met de Kamer?

De leden van de CDA-fractie zetten vraagtekens bij de eisen die gesteld worden aan de vrijwaring van beperking van natuurlijk gedrag van artikel 1.3 lid drie Wet Dieren. In hetzelfde artikel 1.3 lid drie worden de voorwaarden voor de zorg van dieren genuanceerd met de bepaling «wat redelijkerwijs kan worden verlangd». Het instellen van een verbod gaat heel wat verder dan natuurlijk gedrag niet-beperken voor zover redelijkerwijs kan worden verlangd. In 2.5.2 van de nota van toelichting staat dat er is gekozen voor een verbod op de vertoning en het vervoer van wilde zoogdieren ten behoeve van een circus of ander optreden omwille van het rondreizende karakter. Deze leden vragen de Staatssecretaris toe te lichten in hoeverre een verbod proportioneel is ten opzichte van de bepaling «wat redelijkerwijs kan worden verlangd». Zij vragen in hoeverre de Staatssecretaris heeft overwogen om voorwaarden te stellen die redelijkerwijs verlangd kunnen worden aan het tonen, houden en reizen met dieren voor deelname in circussen. Is de analyse van welke voorwaarden nodig zouden zijn en gesteld zouden kunnen worden beschikbaar? De leden van de CDA-fractie zijn van mening dat het onderzoek van Wageningen Universiteit van maart 2009 goede handvaten biedt voor mogelijke voorwaarden. Is de Staatssecretaris dit eens met deze leden? Zo nee, waarom niet?

De leden van de CDA-fractie vragen de Staatssecretaris om een grondige onderbouwing voor de inbreuk van de interne markt voor het vrij verkeer van diensten door het instellen van een verbod op het tonen van en vervoeren van circusedieren. Het verbod van artikel 4.14 van het ontwerpbesluit vormt een inbreuk op het vrij verkeer van diensten, zoals vermeld in de nota van toelichting. Deze inbreuk wordt gerechtvaardigd op basis van de openbare orde. Is er jurisprudentie waarin nationale regels ten behoeve van dierenwelzijn, die een inbreuk vormen voor de interne markt, gerechtvaardigd zijn op basis van de openbare orde? In hoeverre mogen lidstaten inbreuk maken op het vrij verkeer van diensten met nationale maatregelen? Zou de Staatssecretaris kunnen toelichten waarom bepaalde zoogdieren in Nederland verboden moeten worden ten behoeve van de openbare orde? Welke argumentatie en bewijs toont aan dat dit noodzakelijk is? In de desbetreffende paragraaf van de nota van toelichting wordt ingegaan op de afweging van de belangen van de waarde van het dier en de dienst, het optreden met bepaalde dieren. Deze afweging gaat niet in op de vraag of deze maatregel proportioneel is ten opzichte van de inbreuk op het vrij verkeer van diensten. De leden van de CDA-fractie verzoeken de Staatssecretaris om de proportionaliteit ten opzichte van het vrij verkeer van diensten ten opzichte van de maatregel op een nationaal verbod op het houden en tentoonstellen van bepaalde dieren. Is een verbod proportioneel om het dierenwelzijn voor bepaalde dieren te verbeteren? Mede in het licht dat de nationale maatregel proportioneel moet zijn ten aanzien van het doel van de maatregel (zie de zaak van het Europees Hof *Arblade* paragraaf 35) vragen deze leden aan de Staatssecretaris om een verdergaande onderbouwing van de proportionaliteit van de nationale maatregel om een verbod in te stellen.

Tot slot vragen de leden van de CDA-fractie hoe wordt voorzien in mogelijke opvang voor de dieren die onder het verbod komen te vallen? Worden er criteria gesteld aan de kwaliteit van de opvang, zo vragen deze leden. En wie betaalt de kosten van deze opvang? Welke financiële middelen zijn voor opvang en of dit beleid gebudgetteerd? Worden dompteurs gesteund in een overstap naar het trainen met andere dieren of een vestiging in het buitenland?

Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie

De leden van de D66-fractie hebben met grote belangstelling kennisgenomen van het ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen. Het langverwachte – en enigszins vertraagde – besluit voldoet in hoge mate aan de verwachtingen van deze leden. Zij kunnen zich voor een groot deel vinden in de nota van toelichting.

De leden van de D66-fractie delen de mening van de Staatssecretaris dat de omstandigheden voor wilde dieren in het circus leiden tot een ernstige beperking in de mogelijkheid voor deze dieren om natuurlijk gedrag te vertonen. Evenals de Staatssecretaris zien zij een substantieel risico op fysiek en fysiologisch ongerief, pijn verwonding en ziektes, en angst en chronische stress. Zij zien een fundamenteel verschil tussen rondreizende circussen en dierentuinen, gezien de veel strengere eisen die aan laatstgenoemden gesteld kunnen worden. Deze leden voelen wel enige spanning met andere evenementen waarbij het natuurlijk gedrag ver is afgedreven, zoals bij dieren die gebruikt worden in het Dolfinarium. Gelden hiervoor immers niet dezelfde omstandigheden ten aanzien van aangeleerd in plaats van natuurlijk gedrag, en ontbreken hier niet belangrijke componenten van kenmerken die wel aanwezig zijn bij dierentuinen, zoals de bescherming van wilde dieren, de instandhouding van diersoorten, educatie en wetenschappelijk onderzoek?

De leden van de D66-fractie vragen op welke manier wordt voorzien in de opvang van de dieren die straks niet meer gebruikt kunnen worden in het circus. Op welke manier biedt de Staatssecretaris ondersteuning aan een adequate transitie van deze dieren naar een nieuw onderkomen? Op welke termijn denkt de Staatssecretaris dat dit wordt opgelost? Voorziet de Staatssecretaris door het verbod in een (beperkt) waterbedefferd in de richting van extra gebruik van kamelen, dromedarissen, alpaca's en lama's?

Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben kennisgenomen van het ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen of «andere optredens». Deze leden hebben hierbij enkele vragen.

De leden van de ChristenUnie-fractie zijn van mening dat het tegennatuurlijke gedrag dat wilde dieren in circussen wordt aangeleerd, de krappe huisvesting en het voortdurende gereis op gespannen voet staan met een goede zorg voor dierenwelzijn en de intrinsieke waarde van dieren. Zij kunnen zich dan ook vinden in het ontwerpbesluit om de deelname van wilde dieren aan circussen te verbieden.

Deze leden vragen de Staatssecretaris nader te onderbouwen waarom een uitzondering wordt gemaakt voor de kameel, dromedaris, alpaca en lama.

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben zorgen over de bestemming van wilde dieren die onder het verbod vallen en die straks niet meer in circussen gebruikt mogen worden. Op welke wijze gaat de Staatssecretaris borgen dat deze dieren niet gebruikt gaan worden in circussen waar het met het dierenwelzijn slechter is gesteld dan in Nederland. Is de Staatssecretaris bereid om met opvangcentra en dierentuinen in Nederland in gesprek te gaan over de opvang van deze dieren?

Deze leden constateren dat het verbod alleen geldt voor zoogdieren. In hoeverre is hier sprake van een relatie met de positieflijst voor zoogdieren? Zal het verbod worden uitgebreid met andere diercategorieën als hier ook positieflijsten voor komen?

De leden van de ChristenUnie-fractie zien een duidelijk onderscheid tussen circussen enerzijds en dierentuinen en bijvoorbeeld het Dolfinarium anderzijds. In dierentuinen zijn wilde dieren veel beter in staat om natuurlijk gedrag te vertonen en worden over het algemeen geen kunstjes aangeleerd. Daarnaast hebben dierentuinen een belangrijke educatieve functie en dragen ze bij aan de bescherming van bedreigde diersoorten. Kan de Staatssecretaris klip en klaar toezeggen dat dit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen geen opmaat is om het houden van wilde dieren in dierentuinen en het Dolfinarium te beperken?

Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-fractie

De leden van de GroenLinks-fractie hebben met tevredenheid kennisgenomen van het ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen. Deze leden zijn verheugd dat de Staatssecretaris constateert dat het houden en optreden van wilde dieren in rondreizende circussen tegenstrijdig is met de intrinsieke waarde van het dier. Zij hebben nog enkele aanvullende vragen.

De leden van de GroenLinks-fractie vragen aan de Staatssecretaris om inhoudelijk toe te lichten waarom de wilde diersoorten kameel, dromedaris, alpaca en lama niet vallen onder het ontwerpbesluit. Daarnaast

vragen deze leden aan de Staatssecretaris of er op dit moment gesprekken plaatsvinden over de opvang van de wilde circusdieren die vallen onder dit verbod.

Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie hebben met veel vreugde kennisgenomen van het ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen. De Staatssecretaris regelt in dit besluit dat het gebruik van wilde zoogdieren in circussen met ingang van 15 september 2015 in Nederland verboden zal zijn. Deze leden zijn blij dat met dit besluit invulling wordt gegeven aan de belofte in het regeerakkoord om een verbod in te stellen op het gebruik van wilde dieren in circussen. Zij merken op dat veel mensen zich afvroegen waarom het zo lang duurde voordat deze afspraak in het regeerakkoord leidde tot een daadwerkelijk verbod. Ook de leden van de Partij voor de Dieren-fractie hebben de Staatssecretaris herhaaldelijk verzocht het beloofde verbod te realiseren. Het is de hoogste tijd dat Nederland het gebruik van dieren in circussen aan banden gaat leggen en deze leden danken de Staatssecretaris dan ook voor het voorliggende ontwerpbesluit. Zij willen hier graag een aantal opmerkingen over maken en nog enkele vragen stellen.

Allereerst willen de leden van de Partij voor de Dieren-fractie hun grote waardering uitspreken voor de onderbouwing van het besluit. Niet alleen dierenwelzijn, maar ook respect voor het dieren is grondslag voor het besluit. De Staatssecretaris erkent in de nota van toelichting de maatschappelijke trend dat de belangen van dieren steeds zwaarder meewegen op basis van de intrinsieke waarde van het dier. Nog los van de problemen die het leven in een circus opleveren voor het welzijn en de gezondheid van de dieren, is het de vraag of je dieren in hun intrinsieke waarde zou mogen aantasten ten behoeve van het vermaak van de mens. De Staatssecretaris constateert terecht dat dat in de samenleving steeds minder toelaatbaar wordt geacht, en sluit zich daarbij aan. Zij komt tot de conclusie dat de aantasting van het welzijn en de integriteit van niet-gedomesticeerde zoogdieren in het circus niet kan worden gerechtvaardigd door de belangen van de circussen, trainers en publiek, zijnde traditie, economisch belang en vermaak, omdat de aantasting van het welzijn en de integriteit voor deze dieren substantieel zijn en de belangen van de circussen, trainers, verhuurders en publiek beperkt. De Staatssecretaris is van mening dat een verbod voorts recht doet aan de groeiende tendens in de samenleving dat het belang van het dier zwaarder wordt gewogen dan het belang van de mens, indien het belang van de mens vermaak betreft.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie zijn het daar van harte mee eens en merken met instemming op dat het kabinet blijk geeft van de bereidheid vanuit een fundamentele perspectief te kijken naar diergebruik en de problemen die dat met zich meebrengt en de weging over de toelaatbaarheid van het gebruik van dieren niet te beperken tot de aantasting van het welzijn en de gezondheid van de betreffende dieren. Ook de intrinsieke waarde van het dier telt, en hoewel deze erkenning al sinds de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren een wettelijke grondslag biedt om diergebruik aan banden te leggen, is daar de afgelopen decennia nauwelijks gebruik van gemaakt. Deze leden vinden het een goed

teken dat in het besluit om het gebruik van wilde zoogdieren in circussen te verbieden expliciet duidelijk wordt gemaakt dat menselijke belangen niet per definitie een rechtvaardiging kunnen zijn voor het gebruik van dieren als de integriteit van het dier daardoor wordt aangetast. Zij zijn

verheugd dat de Staatssecretaris hier erkent dat het menselijke belang van vermaak en traditie niet zwaarder weegt dan de intrinsieke waarde van het dier, en moedigt haar aan dit perspectief ook bij andere vormen van diergebruik explicieter te hanteren. De door de Staatssecretaris zelf geconstateerde verschuiving in de maatschappelijke opvattingen over de omgang met dieren kan zo breder worden ingebed in het denken over dieren door de Nederlandse regering.

Het besluit regelt dat vanaf 15 september 2015 geen olifanten, tijgers, leeuwen en giraffen meer door Nederland mogen worden rondgetrokken ten behoeve van optreden in circustenten, op evenementen of in (reclame)films. Dat betekent dat het verbod op het gebruik van deze wilde dieren niet alleen geldt voor optredens in circussen, maar ook op andersoortige evenementen. Deze dieren mogen daartoe ook niet langer meer worden verhuurd. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie zijn blij met de reikwijdte van het besluit op dit punt. Wel vragen deze leden zich het volgende af. In het regeerakkoord is aangekondigd dat er een verbod zou komen op het gebruik van wilde dieren. Waarom heeft de Staatssecretaris er voor gekozen om zich bij het realiseren van het aangekondigde verbod te beperken tot zoogdieren? Zou het, mede gelet op de onderbouwing van het besluit, niet logischer zijn om ook vogels en reptielen onder het verbod te laten vallen, omdat ook bij het gebruik van deze dieren er eveneens sprake is van aantasting van integriteit en welzijn van het dier? Is de Staatssecretaris bereid het verbod uit te breiden naar vogels en reptielen?

Gelet op de erkenning dat wilde (zoog)dieren in circussen ernstig lijden door onder meer de onmogelijkheid natuurlijk gedrag te vertonen, dieronvriendelijke trainingsmethoden, ruimtegebrek en frequente en langdurige transportsituaties wekt het voorts de nodige verbazing dat kamelen, lama's, alpaca's en dromedarissen – veel gebruikte dieren in circussen en bij evenementen – niet onder het verbod vallen zoals de Staatssecretaris nu voorstelt. In het Dierentuinenbesluit worden deze dieren als wilde zoogdieren gedefinieerd. Waarom kiest de Staatssecretaris ervoor om een verbod in te voeren op het gebruik van wilde zoogdieren in circussen, maar niet op alle wilde zoogdieren? De leden van de Partij voor de Dieren-fractie vinden dat niet logisch en wijzen erop dat ook voor deze wilde zoogdieren geldt dat hun welzijn en integriteit in het geding zijn voor het vermaak van de mens, terwijl de Staatssecretaris redeneert dat dat niet gerechtvaardigd is. Deze leden dringen er dan ook bij de Staatssecretaris op aan om deze omissie te herstellen en het gebruik van kamelen, lama's, alpaca's en dromedarissen alsnog onder het verbod te laten vallen.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie vinden dat het verbod op het gebruik van wilde zoogdieren in entertainment op korte termijn een kritische bezinning rechtvaardigt op soortgelijke vormen van diergebruik. De meest in het oog springende is daarbij het gebruik van zeezoogdieren in het Dolfinarium. Deze leden hebben gemerkt dat veel mensen zich naar aanleiding van het nieuws over het voorliggende verbod op het gebruik van wilde circussen hebben afgevraagd waarom het in gevangenschap houden van dolfijnen wat de Staatssecretaris betreft niet ter discussie is gesteld. Deelt de Staatssecretaris de mening dat de rechtvaardiging van het gebruik van zeezoogdieren in dolfinaria voor het vermaak van mens ook toe is aan een kritische beoordeling? Zo nee, waarom niet?

Deze leden hebben vernomen dat de dierenbeschermingsvereniging Wilde Dieren de Tent Uit opvang aanbiedt voor alle wilde dieren in circussen in Nederland. De opvang van de dieren is niet geregeld in het voorliggende besluit. Kan de Staatssecretaris aangeven of zij afspraken

heeft gemaakt met Wilde Dieren de Tent Uit over een goede opvang voor de dieren die nu nog in circussen worden gebruikt of op andere manieren waarborgt dat deze dieren op een goede opvangplek terecht komen? De leden van de Partij voor de Dieren-fractie krijgen graag een uiteenzetting van de plannen op dit punt.

II Antwoord / Reactie van de Staatssecretaris

III Volledige agenda

Ontwerpbesluit, houdende wijziging van het Besluit houders van dieren in verband met het verbod op deelname met zoogdieren behorende tot wilde diersoorten aan circussen en andere tentoonstellingen en op vervoer van die dieren ten behoeve daarvan. Brief regering d.d. 13-12-2014, Staatssecretaris van Economische Zaken, S.A.M. Dijkema- Kamerstuk 28 286, nr. 775.